

Наталія КАЛИТА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) natalia-kalyta@ukr.net

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

В статті розглянуто структурно-змістову модель підготовки вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм; проаналізовано вимоги особистісно орієнтованого навчання; розкрито роль педагогічної практики у підготовці майбутнього вчителя.

Ключові слова: особистість, учитель початкової школи, освітня парадигма, особистісно орієнтоване навчання, освіта, педагогічна практика.

Лит. 8.

Natalia KALYTA,

PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor of Pedagogy and Methodology of Primary Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) natalia-kalyta@ukr.net

FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY EDUCATIONAL PARADIGMS

The article deals with the content model of primary school teachers training in the context of contemporary educational paradigms. The requirements for learner-centered teaching as well as the importance of teaching practice in the preparation of future teachers have been analyzed.

Key words: personality, primary school teacher, educational paradigm, learner-centered teaching, teaching practice.

Ref. 8

Наталія КАЛИТА,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и методики начального образования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко, (Украина, Дрогобыч) natalia-kalyta@ukr.net

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПАРАДИГМ

В статье рассмотрена структурно-содержательная модель подготовки учителя начальной школы в контексте современных образовательных парадигм; проанализированы требования личностно ориентированного обучения; раскрыта роль педагогической практики в подготовке будущего учителя.

Ключевые слова: личность, учитель начальной школы, образовательная парадигма, личностно ориентированное обучение, педагогическая практика.

Лит. 8.

Постановка проблеми. В умовах модернізації системи освіти в Україні суттєво змінюються вимоги до професійної підготовки і діяльності вчителя початкових кла-

сів, оскільки «основою всіх перетворень в освіті має стати реальне знання потенційних можливостей дітей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості» [4, 5]. Пошуки оптимальних шляхів професійної підготовки вчителів початкових класів проходять в контексті сучасних освітніх парадигм (культурологічної, ціннісної, компетентнісної та ін.), найактуальнішою з яких є особистісно орієнтована. Теоретико-методологічні основи, мета, завдання особистісно орієнтованої моделі навчання і виховання обумовлені процесами соціокультурного розвитку, соціальним замовленням, тими цінностями і настановами української виховної традиції, яка трактує навчально-виховний процес, як міжкультурну комунікацію і педагогічну взаємодію. Задоволення цієї вимоги можливе за умови якісної фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів в єдності теорії і практики, засвоєння передового педагогічного досвіду минулого і сьогодення, в Україні та за її межами.

Аналіз останніх досліджень. Проблема підготовки вчителя була важливою завжди, її вирішенню присвятили низку праць зарубіжні та українські педагоги, зокрема А. Дістервег, Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, Д. Дьюї, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ряд інших. Вирішенню проблеми в контексті сучасних умов розвитку освіти присвячують свої дослідження знані психологи і педагоги, які розробляють проблему особистісно-орієнтованого навчання і виховання на всіх рівнях освіти (І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Ільченко, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська, О. Савченко, Г. Сазоненко, В. Сериков, О. Сухомлинська, В. Хайруліна, І. Якиманська), визначають шкалу цінностей в межах цієї парадигми (Г. Васянович, О. Вишневський, О. Сухомлинська та ін.), професійні компетенції (Н. Бібік, І. Зязюн, Г. Падалка та ін.). Особистісно орієнтована парадигма у професійному навчанні і вихованні є одним із пріоритетних напрямів удосконалення професійної освіти, оскільки «сприяє духовному розвитку особистості майбутнього фахівця, формуванню національної свідомості, патріотизму, почуття професійної честі і гідності, вмінню працювати у виробничому колективі, утвердженню партнерського стилю взаємовідносин між педагогами та учнями, впровадженню інноваційних педагогічних технологій, різних форм, методів і засобів навчання» [3, 442].

Слід зазначити, що впровадження особистісно орієнтованого підходу в межах визначеної парадигми в процес фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів витісняє авторитаризм, механічне засвоєння знань, їх накопичення та відтворення, жорстку систему покарань та оцінювання. Це актуалізує вирішення низки проблем, зокрема професіограми вчителя початкових класів, корекцію вибору змісту, форм і методів, що й обумовило вибір теми статті.

Метою статті є обґрунтування психолого-педагогічних та методичних особливостей підготовки майбутнього вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм, зокрема особистісно орієнтованого навчання і виховання.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетною проблемою вищих навчальних закладів педагогічного спрямування на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору є підготовка вчителя нової генерації: сучасній школі потрібні вчителі, здатні забезпечити реалізацію творчого потенціалу учня [1, 4]. В сучасному суспільстві ХХІ століття беззаперечними цінностями визнано саморозвиток, самоосвіта, самопроєктування, самореалізація та самоактуалізація особистості, які стали підґрунтям нової парадигми в педагогіці особистісно-орієнтованої освіти, тому традиційна система професійної підготовки вчителів, незважаючи на всі її позитивні надбання, не є достатньою для задоволення запитів сучасної педагогічної практики. В нових соціально-педагогіч-

них умовах наявна потреба у вчителях з яскраво вираженою творчою індивідуальністю, які орієнтовані на розвиток особистості кожного учня [5, 4].

Процес підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі можна умовно поділити на такі основні компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення). Сучасний навчальний план, який відображає зміст професійної підготовки майбутнього спеціаліста, передбачає, що важливе місце в системі професійної підготовки вчителів належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу. Виділимо окремо загальну педагогічну підготовку як елемент базової, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя. Результатом такої підготовки є оволодіння студентами певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, формування у них цілісного комплексу загально педагогічних знань, умінь, навичок [2, 26].

Структурно-змістова модель особистісно орієнтованого процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи має такі складові: мета професійної підготовки, завдання, теоретико-методологічна основа, форми і методи, суб'єкти педагогічної взаємодії та виховного впливу, критерії професійної підготовленості.

У своїй професійній діяльності сучасний учитель початкової школи зіштовхується з необхідністю не лише сформувати знання, але й навчити способів одержання цих знань, формувати навчальну діяльність молодших школярів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроекування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розуміти, мислити, діяти.

Гуманізація системи освіти, якій відповідає особистісно орієнтована парадигма, висуває високі вимоги до загальної та професійної підготовки педагогічних кадрів, про яву їх творчої індивідуальності. Метою особистісно орієнтованої професійної педагогічної освіти є підготовка вчителя-професіонала, здатного до самонавчання, самовдосконалення й саморозвитку упродовж життя, який є творчою особистістю, дослідником-пошукувачем, що аналізує, апробує найраціональніші шляхи, умови, методи, засоби, форми високоєфективного вирішення конкретних завдань виховання, освіти і навчання, має повагу до особистості учня, розуміє його потреби.

Особистісно орієнтоване навчання в педагогічному просторі початкової школи О. Савченко визначає як навчання організоване на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей вихованця, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого та відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем і ровесниками [6, 48].

Як зазначає Т. Тихонова [8, 105], однією з форм реалізації особистісно орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів є заняття, на яких питання і завдання мають бути проблемними, творчими, носити особистісно-професійну орієнтацію.

Саме тому, окрім глибоких професійних знань на рівні аналізу і узагальнення, викладач має володіти комунікативними і ораторськими вміннями, особистісно орієнтованими технологіями навчання, мати педагогічну спрямованість на особистісно-професійний розвиток студентів і професійний саморозвиток. У сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти, ефективності діяльності вищого навчального закладу з фахової підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців значною мірою залежатиме від результативності впровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах,

сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, що розвивають діяльнісний підхід до навчання [7, 79], якому останнім часом приділяється значна увага.

Ефективність реалізації особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів залежить від: усвідомлення вчителем підвалин та витоків особистісно орієнтованої освіти (індивідуальний та диференційований підходи); ефективності системного проектування процесу особистісно орієнтованої професійної підготовки, що розглядає проектувальну діяльність як засіб становлення особистісно орієнтованої позиції учасників освітнього процесу, та відображає проектування: технологічного комплексу особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів; залучення студентів до індивідуальної проектної діяльності;

Серед навчальних форм у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи неабияку роль відіграє педагогічна практика, яка у системі підготовки майбутнього вчителя та становлення його світогляду виконує різні функції та відповідає певним педагогічним принципам. Частіше за все виокремлюють навчальний, виховний, комплексний та творчий характер педагогічної практики. Педагогічна практика – це перша серйозна перевірка готовності майбутнього вчителя до співпраці з учнями. Лише за умов максимального наближення до педагогічної діяльності, можна по-справжньому перевірити наявність педагогічного покликання. Саме під час практики затверджується педагогічно-професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя, яка складається з інтересу до професії, до педагогічного покликання.

У контексті особистісної парадигми педагогу надається пріоритетне значення щодо забезпечення ефективності педагогічної діяльності як самостійній цінності педагогічної взаємодії. Зокрема, цінність особистості вчителя розглядається як сукупність його індивідуальних та особистісних властивостей і якостей, в яких відбиваються закони та закономірності педагогічної науки і в повному обсязі за допомогою яких реалізуються в практиці виховання та навчання.

Саме вчитель як суб'єкт педагогічної взаємодії, здійснюючи навчання, виховання і розвиток учнів, покликаний створювати такі умови, за яких розкриваються індивідуальні якості та властивості кожної особистості. Врахування індивідуальних потреб і відмінностей учнів потребує від педагога володіння основними прийомами професійної майстерності: високого рівня розвитку психолого-педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації навчального процесу, здатності критично й творчо підходити до виконання основних професійних функцій. Учитель початкових класів має створити для учнів безпечне, творче середовище, сприятливий психологічний клімат, в якому вони самостійно розвиваються, підвищують свій рівень відповідальності [6, 98]. Адже учитель у контексті особистісно орієнтованого підходу виступає не як пасивний виконавець чужих методичних чи педагогічних рецептів, а як яскрава творча індивідуальність, що реалізує в діалозі з учнем свій світогляд і світорозуміння, здатна розробити власну педагогічну концепцію, програму чи технологію.

Висновки. У процесі становлення та організації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у професійній підготовці здійснюється вплив освітнього і професійного середовища на становлення особистісно орієнтованої позиції майбутніх учителів. Критеріями професійної підготовленості майбутнього вчителя початкової школи є науково-теоретичні (педагогічні, психологічні, професійні), методичні, технологічні знання (використання педагогічних технологій, конструювання уроків, здатність акумулювати і використовувати позитивний педагогічний досвід тощо), прогнозування результатів

власної діяльності, її корекція та рефлексія, естетична, етична, дослідно-творча компетентність, культура праці, комунікативні, організаційні уміння і навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрощук Л. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : дис. канд. наук : 13.00.04. / Андрощук Людмила Михайлівна. – Полтава, 2009. – 28 с.
2. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3. – 4.1. (Педагогіка і психологія). – С. 25–42.
3. Енциклопедія освіти [Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Директор школи. – 2002. – № 1. – С. 5–15.
5. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической деятельности учителя / Елена Николаевна Пехота. – Київ : Вища школа, 1997. – С. 4.
6. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : СПД «Цудивнич Т. І.», 2007. – 204 с.
7. Свіржевський М. П. Впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання: проблеми, пошуки, перспективи / М. П. Свіржевський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2008. – Випуск 19. – С. 78–83.
8. Тихонова Т. В. Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики / Т. В. Тихонова // Наукові праці Чорноморський державний університет імені Петра Могили Серія : Педагогіка. – 2000. – Том 7. – С. 92–98.

REFERENCES

1. Androshchuk L. M. Formuvannya indyvidualnoho styliu diialnosti maibutnoho vchytelia khoreohrafiy : dys. kand. Nauk : 13.00.04. / Androshchuk Liudmyla Mykhailivna. – Poltava, 2009. – S. 4.
2. Volodko V. M. Osnovni komponenty zahalnopedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia / V.M.Volodko // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity : zb. st. / Krym. derzh. humanit. in-t. – K., 2001. – Vyp. 3. – 4.1. (Pedahohika i psykholohiia). – S. 25–42.
3. Entsyklopediya osvity [akad. ped. Nauky Ukrayiny; Holovnyy red. V. Kremen] . – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
4. Kontsepsiia zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola) // Dyrektor shkoly. – 2002. – №1. – S. 5–15.
5. Pekhota E. N. Yndyvdualyzatsiya professyonalno-pedahohycheskoj deiatelnosti uchytelia / Elena Nykolaevna Pekhota. – Kyiv : Vyshcha shkola, 1997. – S. 4.
6. Savchenko O. Ia. Vykhovnyi potentsial pochatkovoivi osvity / O. Ia Savchenko. – K.: SPD «Tsudzynovych T.I.», 2007. – 204 s.
7. Svirzhevskiy M. P. Vprovadzhennia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii ta innovatsiinykh metodyk navchannia : problemy, poshuky, perspektyvy / M. P. Svirzhevskiy // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv : metodolohiia, teoriia, dosvid, problem. – 2008. – Vypusk 19. – S. 78–83.
8. Tykhonova T. V. Osobystisno-diiialnisnyi pidkhd u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia informatyky / T. V. Tykhonova // Naukovi pratsi Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly Serii : Pedahohika. – 2000. – Tom 7. – S. 92–98.

Стаття подано до редакції 14.09.2015 р.